

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ

Досліджено особливості глобалізаційних процесів освітнього простору, обґрунтовано можливі позитивні екстерналії при виконанні ринку освітніх послуг своїх функцій. Виявлено стримуючі фактори зростання експорту освітніх послуг в Україні та запропоновано заходи щодо зменшення їх впливу

Постановка проблеми. У контексті процесу зростання ролі регіонів для соціально-економічного розвитку країни, науковці все більше зосереджують увагу на територіальній сегментації всіх видів ринків, в тому числі й освітніх послуг. На сьогоднішній день, функціонування ринку освітніх послуг охоплює міжнародний, національний та регіональний рівні. Сучасні процеси глобалізації всіх сфер суспільного життя передбачають формування цілісного освітнього простору на основі об'єднання національних ринків освітніх послуг та уніфікації освітніх стандартів. Тому дослідження методів та засобів досягнення спільної мети в процесі глобалізації освітніх просторів та адаптування їх до особливостей національних ринків є об'єктивною необхідністю на сучасному етапі розвитку економіки знань.

Метою дослідження є аналіз основних тенденцій глобалізації освітнього простору, обґрунтування стримуючих чинників та оцінка перспектив розвитку, визначення ролі та місця України в даному процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальне дослідження питання глобалізації міститься у роботі німецького вченого У.Бека. Проблема глобалізації освітнього простору присвячено роботи вітчизняних та зарубіжних вчених: Ф. Альтбаха, Л. Вербицької, А. Джурицького, А. Лиферова, Дж. Найта, Л. Одерія, Р. Патери, О. Сагінової, П. Скотта, Ханса де Віта.

Можливості інтеграції українського ринку освітніх послуг розглянуто у дослідженнях В. Журавського, М. Згуровського, М. Степка. Разом з тим, відкритими для дослідження залишаються питання як європейської інтеграції освітніх просторів, так і участі України в даному процесі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Глобалізація освітнього простору представляє собою

процес інтеграції ринків освітніх послуг в єдине ціле, що передбачає перехід на єдині освітні програми. Процес глобалізації освітнього простору вимагає формування "універсальної мови науки", єдиної методики та техніки викладання дисциплін. Крім того, формування єдиного освітнього простору неможливе без ефективного виконання покладених на систему освіти, як соціального інституту, функцій, на основі об'єднання зусиль країн-учасниць даного процесу, що забезпечить отримання позитивних екстерналій на основі дії синергізму (рис. 1).

Сучасні дослідники оцінюють глобалізаційні процеси достатньо неоднозначно. На думку М.Акуліча, по відношенню до глобалізації намітились наступні основні підходи, які умовно можна поділити як оптимістичні, песимістичні та нейтральні. Песимістичні більше уваги звертають на негативні наслідки глобалізації та неготовність багатьох країн до участі в даному процесі та відсутність такої необхідності. «Нейтралі» сприймають глобалізацію як данину, а соціальні явища, процеси, зміни і трансформації розглядають відокремлено, без врахування глобалізаційних змін.

Оптимісти відстоюють так звану позицію ліберального глобалізму, яка враховує виключно позитивні сторони глобалізації, а її негативні моменти вони применшують або замовчують. Необхідність глобалізації прихильники даного підходу обґрунтовують, виходячи із необхідності вирішення глобальних суспільних проблем (демографії, проблеми війн та миру, екології тощо). Проте, на думку автора, такий підхід ігнорує специфіку народів та регіонів, уніфікуючи все культурне надбання світових цивілізацій [1, с.51].

Рис. 1. Позитивні екстерналії від виконання ринком освітніх послуг своїх функцій

Джерело: власні дослідження

Сучасні наслідки глобалізаційних процесів, які особливо гостро відчуються після світової фінансової кризи 2008 року, чітко виокремили дві групи країн – ті, хто виграв від глобалізації, та ті, хто програв. Виграли найбільш економічно розвинені країни та фінансово-промислові групи, які сформовані на їх основі. До категорії тих, хто програв відносяться менш розвинені країни, для яких рух до цілісної системи світового устрою обернувся величезними матеріальними та соціальними витратами. Таким чином, глобалізація в сучасному світі виявляється процесом, що забезпечує благополуччя сильних за рахунок слабких [1, с.51].

Проте, глобалізаційні процеси як для України, так і більшості країн є неминучими. При цьому, важливою задачею на даному етапі стає збереження української самобутності, культури, менталітету, освітнього потенціалу тощо.

Важливим чинником в міжнародній конкурентній боротьбі за ринки освітніх послуг є розвиток експорту освіти, що забезпечує додатковим джерелом доходів навчальні заклади, є складовою частиною їх іміджу та авторитету та необхідною умовою ефективного розвитку освіти і науки країни.

Експорт освітніх послуг на сьогоднішній день представлений основними чотирма моделями:

1. навчання студентів за кордоном;
2. дистанційне навчання;
3. відкриття філіалів;
4. обмін викладачами.

Якщо об'єктивно оцінити стан ринку освітніх послуг України, основними конкурентними перевагами в сфері експорту освітніх послуг можуть бути лише перша та остання із зазначених моделей, оскільки в країні до цих пір не створено засади функціонування дистанційної освіти, а вітчизняні виші за роки незалежності України так і не увійшли в рейтинги 100 найкращих ВНЗ світу і не завоювали визнання дипломів на міжнародній арені освітнього простору. Тому, говорити про відкриття філіалів вітчизняних ВНЗ за кордоном поки що не є доцільним.

Важливим напрямом на шляху інтеграції українського та світового освітнього просторів повинно залишатись фокусування на конкурентних перевагах вітчизняної системи вищої освіти (низька вартість та доступність вищої освіти для іноземних громадян). Одночасно з цим, повинна виконуватись значна робота в напрямі зменшення впливу негативних факторів. Зокрема, основними стримуючими факторами зростання експорту освітніх послуг та формування конкурентноздатного освітнього середовища в Україні, на нашу думку, є:

1. нестабільність політичного середовища, і як наслідок, зниження рівня безпеки навчання. Швидкозмінність "команд реформаторів" в сфері освіти не дає змогу завершити жодну із розпочатих реформ та підвести її підсумки [3, с.32];

2. потужний розвиток нових конкурентноздатних учасників світового освітнього ринку. Світовий ринок освітніх послуг сьогодні представлений трьома основними конкуруючими ринками:

– Північноамериканський (США, Канада);

– Європейський ринок (Великобританія, Німеччина, Франція);

– Тихоокеанський ринок (Австралія, Нова Зеландія, Японія).

На думку багатьох експертів, все більшу частку в експорті освітніх послуг займають східні країни, темпи зростання яких суттєво перевищують інших учасників ринку, що дає можливість стверджувати про формування четвертого освітнього центру (Китай, Сінгапур) [2, с. 79-80];

3. невідповідність якості освіти існуючим вимогам світового освітнього процесу;

4. низький рівень системи менеджменту якості навчальних закладів, і, як наслідок, високий рівень зносу матеріально-технічної бази, зниження рівня якості професорсько-викладацького складу;

5. відсутність державної підтримки навчання вітчизняних студентів за кордоном та низький рівень інвестування в розвиток науки.

6. Непідготовленість вітчизняних вишів для викладання дисциплін студентам на іноземній мові, жорсткий візовий режим тощо.

В листопаді 2011 року Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) опублікувала статистичні дані щодо чисельності студентів, які навчаються за кордоном в 2009 р. За наведеними даними, 3,7 млн. студентів вищих навчальних закладів світу навчалися за межами своєї батьківщини, що на 0,3 млн. більше, ніж в 2008 р. Країнами-лідерами, що приймають найбільшу кількість іноземних студентів у абсолютному вираженні, є США (місце навчання для 18 % іноземних студентів, хоча вони становлять лише 3,5 % від загальної чисельності студентів країни), Велика Британія (10 %), Австралія (7 %) і Франція (7 %). Канада (5%), Японія (4 %), Росія (4 %) та Іспанія (2 %). Починаючи з 2000 року, частка освітнього ринку США знизилася на п'ять процентних пунктів, Німеччини – на два і Великій Британії – на один [4; 5].

Одночасно з цим, Росія, Австралія і Нова Зеландія збільшили свою частку на два пункти. Країнами, в яких іноземні студенти становлять найвищий відсоток від загального числа студентів, є Австралія (21,5 %), Велика Британія (15,3 %), Австрія (15,1 %), Швейцарія (14,9 %) і Нова Зеландія (14,6 %).

В абсолютному вираженні на Китай припадає найбільший відсоток студентів, що навчаються за кордоном (17 %), далі йдуть Індія (6 %), Корея (4 %), Німеччина (3 %), Франція і Росія (по 2 %).

Слід зазначити, що згідно зі статистичними даними, опублікованими Держкомстатом України, в 2011 році в системі вітчизняної вищої освіти навчається 2,5 млн. студентів. При цьому, в Україні навчаються 48 тис. іноземних студентів, що становить 2 % від загального контингенту учнів у вузах країни.

Найбільша кількість іноземних студентів в Україні з Китаю - 6 тис., далі йдуть Туркменістан - 5,5 тис., Росія – 4 тис., Індія – 3 тис. [4].

Таблиця 1. Основні країни-експортери на світовому ринку освітніх послуг

Рейтинг 2009	Країна	Чисельність іноземних студентів, тис. осіб		Частка світового ринку освітніх послуг, %		Темп зростання ринку, %:
		2005	2009	2005	2009	
1	США	572,5	664,0	21,2	18,0	84,9
2	Великобританія	394,6	499,0	14,6	13,5	126,5
3	Австралія	211,3	292,5	7,8	7,9	138,4
4	Німеччина	259,8	256,7	9,6	6,9	98,8
5	Франція	237,6	249,1	8,8	6,7	104,8
6	Канада	133,0	191,2	4,9	5,2	143,8
7	Японія	125,9	131,6	4,7	3,6	104,5
8	Іспанія	45,6	85,0	1,7	2,3	186,4
9	Австрія	34,5	59,7	1,3	1,6	173,0
10	Італія	44,9	65,9	1,4	1,3	146,8
11	Корея	15,5	50,0	1,4	1,3	322,6
12	Швейцарія	36,8	49,4	1,7	1,8	134,2
13	Бельгія	38,2	46,4	0,6	1,4	121,5
...	Україна	22,7	35,8	0,8	1,0	157,7
	Всього в світі	2732	3698	100	100	137,0

Джерело: [5]

Висновки та перспективи подальших досліджень.

На шляху глобалізації освітніх просторів, в Україні необхідно запровадити ряд заходів, які б забезпечили захист інтересів як національних навчальних закладів, так і прискорили б процес інтеграції освітніх ринків за рахунок зростання експорту освітніх послуг:

– забезпечення доступності отримання освіти у ВНЗ України, що включає спрощення процедури складання вступних іспитів, візового режиму для іноземних студентів, документального оформлення та вільного доступу до необхідної інформації;

– розширення ліцензованого обсягу місць навчання в найпрестижніших навчальних закладах України;

– розвинений освітній маркетинг, що включає комплекс заходів спрямованих на зростання попиту на послуги освіти вітчизняних закладів (потужна рекламна кампанія як на теренах країни, так і за кордоном);

– державна підтримка в різних напрямках, в тому числі підтримка навчання студентів за кордоном, яка нині, більшою мірою, здійснюється в Україні виключно за кошти приватних меценатів та фондів підтримки обдарованої молоді. Вдалим прикладом для наслідування можна назвати співпрацю між державою та студентами в Індії, де студент звільняється від сплати вартості навчання за кордоном в разі, якщо він повертається працювати на батьківщину.

Список використаної літератури:

1. Акулич М.М. Образование в условиях глобализации / М.М. Акулич // Университетское управление. – 2005. – №5 (38). – С. 50-57. 2. Воинова О.В. Мировой рынок образования [Электронный ресурс] / О.В. Воинова // Социология образования. – 2008. – №1. – С. 56-82. – Режим доступа: http://library.uipa.kharkov.ua/library/BD/BolonProz/3_Stati_iz_periodicheskikh_i_prodogaugshiesa_izdaniy/soc_obr_sov_soc_prob.htm. 3. Дзвінчук Д. Европейський погляд на засади сучасної освітньої політики / Д. Дзвінчук // Вісник Львівського університету. Філософські науки. – 2007. – Вип.10. – С. 30-40. 4. Кількість іноземних студентів у світі зросла до 3,7 млн [Електронний ресурс] // Відкритий урок. – 2011. – 22 вересня – Режим доступу: <http://osvita.ua/abroad/news/23141> 5. Foreign / international students enrolled [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=RFOREIGN>

КАРПЮК Ольга Анатоліївна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки та менеджменту Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси:

- регіональна економіка,
- ринок освітніх послуг.

Стаття надійшла до редакції 12.10.11 р.